

Djurdja Bartlett: Vörös Diorok. Az ideológia és a ruhatervezés között

A modern ruhák iránti vágy és a fogalmi rendszer kapcsolatának dinamikája más volt Közép-Kelet-Európában, mint az elszigeteltebb Szovjetunióban, ahol a nyugati modernitás öltözködésbeli formái sokkal rejtőzködőbben éltek.

Ebben az értelemben a ruhakészítők többféle minőségben működtek a szocialista országokban: mint képzett varrónő, aki házhoz ment, hogy ügyfeleinek új ruhát varrjon és megjavítsa a régieket; mint önálló vállalkozó, aki saját kis műhelyében dolgozott; vagy akár mint egy neves divatszalon tulajdonosa, aki igyekezett az *haute couture* ruhák szocialista változatát előállítani.

A Szovjetunióban és Lengyelországban a „vörös Diorok” a hivatalos szférában működtek, ezzel szemben néhány kelet-európai országban hivatalosan engedélyzték a magán divatszalonokat, de jogilag korlátozták, politikailag semlegesítették és gazdaságilag akadályozták őket, így még a legelismertebbekből sem alakulhattak ki igazi divatházak.

Az előadás az úgynevezett „vörös Diorok” jelenségét ábrázolja egy dinamikusan változó, hol hivatalos, hol informális környezetben. A hivatalos diskurzus hasznos médiumként ismerte el őket, akik a szocialista időszámítás lassú hőmpölygéséhez illő divattrendeket ültettek át a gyakorlatba: klasszikus, elegáns, időtlen vonalat vittek, amelyek megfeleltek a szocializmus vágyott hagyományának az ötvenes évektől. A tervezők - például az orosz Szlava Zajcev és Alla Levasova, a kelet-német Heinz Bormann, a lengyel Jadwiga Grabowska és Jerzy Antkowiak, a horvát Zuzi Jelinek, a szerb Aleksandar Joksimovic, sőt, a magyar Rotschild Klára - sikeresen teljesítették ezt a fő ideológiai célt és persze öltöztették a szocialista politikai és kulturális elitet, meg a szocialista középosztály tehetősebb tagjait.

Dr. Djurdja Bartlett a divattörténet és –kultúra tanára, egyetemi docens a London College of Fashion-ben, a University of the Arts Londonban, ahol a Transznacionális Divatközpontot is vezeti. A Transnational Art, Identity and Nation (Transznacionális Művészet, Identitás és Nemzet Kutatóközpontjának - TRAIN, UAL) is tagja. Bartlett a szerzője a *FashionEast: The Spectre That Haunted Socialism* (A szocializmust kísértő szellem, MIT Press, 2010), szerkesztője a *Berg Encyclopedia of World Dress and Fashion East Europe, Russia and the Caucasus* kötetének (Berg Öltözködés és Divatenciklopédia, 2010), valamint társszerkesztője a *Fashion Media: Past and Present* (Divatmédiák: Múlt és jelen, Bloomsbury Academic, 2013) című kötetnek. Új monográfiáját, melynek címe *European Fashion Histories: Style, Society and Politics* (Európai divattörténetek: Stílus, társadalom és politika, Bloomsbury Academic, 2020) az Arts and Humanities Kutatási Tanács ösztöndíja támogatta. Ugyancsak ő a *Fashion and Politics* (Divat és politika, Yale University Press, 2019) című könyv szerkesztője, amelyhez *Can Fashion Be Defended* („Megvédhető-e a divat”) című esszéjével is hozzájárult.

Bartlett számos tudományos és nyilvános rendezvényt szervezett, mint például a *Europe and Fashion: Questioning Identities and Cultures*-t (Európa és a divat: Az identitások és kultúrák megkérdőjelezése, Musée des Arts Décoratifs, Párizs, 2018), a *New Borders, New Boundaries: Fashion in a Shifting*-et (Új határok, új szegélyek: Változásban a divat, ICA, Calvert 22 és Chelsea College of Art, 2018) valamint a *Fashion and the Politics of Heritage*-et (Divat és az öröklés politikája, LCF / EFHA, 2019).

Maja Arčabić–Ivana Čuljak: Žuži Jelinek - A divat nagykövete

Az előadás Žuži Jelinek munkásságát mutatja be, aki magyar születésű horvát szabóként lett híres zágrábi divatszalon-tulajdonos. Az 1950-60-as évek fordulóján a fogyasztói társadalom viszonylag szabadulása és fejlődő körülményei közepette felismert egy olyan vállalkozási kísérletre alkalmas pillanatot, amely máig a horvát divattörténet jelentős része. Jelinek volt az első tervező, aki együttműködést kezdeményezett a textil- és ruhagyárakkal, termékeiket a szükséges kreativitással gazdagította, így népszerűsítve a horvát textil- és ruhaipart külföldön is. Önálló bemutatókat szervezett, tudatosan és elmélyülten dolgozott működése népszerűsítésén, együttműködött a sajtóval, és a divatról szóló cikkeket publikált. Jelinek volt a szerzője az első divatról és stílusról szóló könyvnek Jugoszláviában.

Žuži Jelinek az 1950-es évek végén mutatta be modelljeit először nemzetközi kiállításokon - turnézott Európában, az Egyesült Államokban és Ázsiában. Míg az amerikai sajtó "a vasfüggöny mögötti leghíresebb divattervezőnek" nevezte, ő inkább a divat nagykövete volt.

Maja Arčabić, főkurátor, a Zágrábi Városi Múzeum divat-, textil- és kiegészítők gyűjteményének vezetője. Szakmai érdeklődési körébe tartozik a második világháború utáni divat és öltözködés. Olyan tanulmányi kiállítások szerzője, mint a *Fashion and Clothing in Zagreb in the 1960s* (Az 1960-as évek divatja és öltözködése Zágrábban), *Žuži Jelinek: Ambassador of Fashion* (Žuži Jelinek: A divat nagykövete) vagy a *Grand Prix in Hair: The Art of Hairstyling in the Kincl Hairdressing Salon* (Haj Grand Prix: A fodrászat művészete a Kincl fodrászatban), és a *The Power of Flowers: 85 years of Zagreb's Herzmansky Salon*. (A virágok ereje: Herzmansky szalonjának 85 éve Zágrábban). Részt vett a *Milka Trnina – World Opera Diva and Zagreb in the First World War* (Milka Trnina – A világhírű operadiva és Zágráb az első világháborúban) című népszerű kiállításokban (ő állította össze a Textil, mint értékes nyersanyag című részt).

Ivana Čuljak, a Zágráb Városi Múzeum kurátora; szabadúszó kutató a CIMO - Zágrábi Divat- és Öltözködéskutató Központban. Az alábbi kiállításokon és kutatási projektekben vett részt: *Fashion and Clothing in Zagreb in the 1960s* (Az 1960-as évek divatja és öltözködése Zágrábban, Zágrábi Városi Múzeum); *Fashioning Social Class Through Fashion Parlour*: (A társadalmi osztály átszabása a divatszalonban); *Žuži Jelinek* (Zágrábi Városi Múzeum, CIMO); *Women in Combat: Female Emancipation, Politics of Austerity and Everyday Clothing Practices in a Post-world War II Socialist Yugoslavia* (Nők bevetésen: Női emancipáció, a takarékoskodás politikája és a mindennapi öltözködés a második világháború utáni szocialista Jugoszláviában) (CIMO); *Fashion and Clothing Inventory: Individual Economy and Dress Culture of Elderly People* (A divat- és az öltözködés leltárja: Idős emberek gazdasági és öltözködési kultúrája) (CIMO); *Case study Kamensko - Textile industry, privatization and local community engagement* (CIMO) (Kamensko esettanulmány - Textilipar, privatizáció és helyi közösségi részvétel); *BOSA - Briefing on Soft Arts* (CIMO) (Összefoglaló a textil-művészetekről), stb.

Johanna Regina Kowalska: Nyugatra nézve – Jadwiga Grabowska és a "Moda Polska"

1945-ben, a német megszállás felett aratott győzelem évében Varsót szinte teljesen romokban hevert. A város csak lakói óriási erőfeszítéseinek köszönhetően kezdett éledni a pusztulásból. Az egyik porig rombolt utcában Jadwiga Grabowska, született Seidenbeutel (1896–1988) megnyitotta „Phoenix” nevű kis magánszalonját. Abban akart segíteni Varsó lakóinak, hogy újra elegánsan tudjanak öltözni. Bár a "Phoenix" csak két évig működött, Jadwiga Grabowska lengyel divatra gyakorolt hatása az évek során egyre nőtt. Úgy tett szert népszerűsége és elismertségre, hogy kollekciókat készített elő divatbemutatókra az éves lipcei vásárokon, először 1953-ban. Álma, hogy korlátlan befolyást szerezzen a divat területén, akkor teljesült, amikor az 1958-ban alapított állami tulajdonú „Moda Polska” divatház művészeti vezetője lett. „Grabolka” egy évtizeden át uralta a divatházat és a párizsi divatirányzatokat népszerűsítette a kommunista Lengyelországban. Kedvenc tervezője Coco Chanel volt, és a "Moda Polska" modelljeinek többsége visszafogott, és diszkréten elegáns volt. "Grabolka" nem volt érzéketlen az avantgárd trendekkel szemben, még akkor sem, ha nem volt elragadtatva tőlük. Megengedte a „Moda Polska” csapat fiatal tervezőinek, hogy André Courrèges alkotásaiból nyerjenek ihletet, vagy olyan kollekciókat készítsenek, amelyek a nyugati filmekre utalnak, és nem mentesek könnyedségtől és humortól sem. Jadwiga Grabowska 1967-ben kénytelen volt nyugdíjba vonulni, ám örökségeként a stílus és elegancia megmaradt a „Moda Polska” modelljeiben.

Joanna Regina Kowalska, a krakkói Nemzeti Múzeum textilgyűjteményének kurátora, a krakkói Jagelló Egyetem (UJ) Történelem Tanszék szerzett mesterdiplomát történelem (1997) és művészettörténet (2000) szakokon, valamint posztgraduális tanulmányokat folytatott a muzeológia (UJ) szakterületén. A CIETA (Centre International d'Etude des Textiles Anciens) szövédtechnikai kurzusát is elvégezte Lyonban (2013–2014). Számos viselettörténeti kiállítás kurátora volt, a legfontosabb az *Always at hand. Bags from the Middle Ages to the Present* (Mindig kéznél. Tásák a

középkortól napjainkig (2009), és a *Fashionable in Communist Poland (Divatosan a kommunista Lengyelországban)* Małgorzata Moźdzynska–Nawotkával közösen (2015-2016). A divat történetéről szóló számos publikáció szerzője is.

Stefan Žarić: Aleksandar Joksimović, a jugoszláv Dior

1967-ben a Szovjetunióban, Moszkvában zajlott a Nemzetközi Divatfesztivál, amely az első ilyen jellegű esemény volt, ahol nyugati és keleti divattervezők találkozhattak. Szlava Zajcevvel, Chanel-el, és sok más *haute couture* óriással versenyezve a fesztiválon bemutatott legsikeresebb kollekciónak Alekszandr Joksimović szerb / jugoszláv divattervező *Simonida* kollekcióját választották. A *Simonida* volt az első hivatalos kollekció a második világháború utáni Jugoszláviában, amelynek neve és témája volt. Mivel a tervező a szocialista Jugoszláviából származott, amely inkább a textilipart és a tömegkonfekciót részesítette előnyben, szemben az *haute couture* egyedi (drága) esztétikájával, ez az elismerés Joksimović számára bizonyítékként szolgált arra, hogy Jugoszláviában is lehet valaki divattervező, legalábbis bizonyos mértékig. Nem sokkal ezután a média a „jugoszláv és szerb Dior” becenevet adta Joksimovićnak, teljesen jogosan, a jugoszláv divat megújításáról vallott nézetei miatt. Az 1933-ban született Joksimović iskolai és munkásegyszerű ruhák tervezésével kezdte pályáját a Háztartásfejlesztési Intézetnél, ahol a kortárs öltözködéssel foglalkozott. Innen lépett tovább következő munkahelyére, Jugoszlávia vezető ruházati export- és importőrénél, a Centrotextile-nél. Joksimović azonban szívesebben fejlesztette volna tovább művészi értelemben terveit, noha tisztában volt az állami korlátozásokkal. A tervezői önkifejezés megvalósításának egyetlen módja a folklór és a nemzeti ethosz - elsősorban a szerb középkori művészet, a történelem és a mitológia - beépítése volt a modelljeibe, és olyan saját elképzelés kialakítása, amelyet az állam is jóváhagyott. Így Joksimović olyan neves divatkollekciókat hozott létre, mint a *Simonida*, a *Vitrage*, a *Landscape* és a *The Damned Jerina*, mielőtt a *prêt-à-porter* felé fordult volna, s mindvégig megőrizte tervei hitelességét. Érdekes, hogy divattervezői pozíciót ajánlott Joksimović számára a Dior divatháznál maga Christian Dior, amit a jugoszláv tervező visszaautasított. Aleksandar Joksimović a mai napig is a jugoszláv és a szerb divat kulcsszereplője marad, hiszen olyan jugoszláv dívákat és közéleti szereplőket öltöztetett, mint Jovanka Broz és Milena Dravić.

Stefan Žarić a belgrádi Artis Center divatkurátora, Szerbia divatmúzeumának fejlesztésén és a szerb divatörökség nemzetközi népszerűsítésén dolgozik. Divattudományi munkásságáért Žarić számos elismerést kapott: a *Pavle Beljanski Emlékgyűjtemény* díját a legjobb művészettörténeti szakdolgozatáért és a *Ruhatörténészek Egyesületének* ösztöndíját és az *ICOM Viselettörténeti bizottság* fiatal szakembereinek ösztöndíját. Aktívan részt vesz nemzetközi divatkonferenciákon, érdeklődésének központjában a divat szerb múzeumi kontextusa, és Szerbia és más országok divatjának kölcsönhatásai állnak. Számos publikációt írt a témában, és ő a szerzője *One Study of High Fashion and High Art* (Tanulmány az haute couture-ról és a magas művészetéről) című könyvnek.